

postići ni preko osobnog identiteta, jer u svom formiranju uglavnom ne prima od okoline pozitivne informacije o sebi samom, a identitet je teško strukturirati i onda kada nam sredina u kojoj živimo služi kao jak oslonac. Na taj način on devalorizira sebe, ne izgrađuje optimističke planove za svoju budućnost, a njegova je situacija do kraja nedefinirana i neizvjesna. Dolazi do onoga što Erikson naziva »osjećajem miješanja uloga«, tj. mladi se Alžirac ne postavlja u odnosu prema drugima kao jedinstvena ličnost već kao »zbroj kontradiktornih uloga«. On nema čak ni mogućnost da se vrati u »etnocentrizam« koristan za suprotstavljanje osjećaju nesigurnosti i vanjske agresije. Za njega se kulturni identitet često postavlja i kao želja: »Hoću da budem odnekud.« On ne doživljava kontinuitet između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Njegova je budućnost jednako neizvjesna kao i slika koju ima o samom sebi.

Naravno, H.F. Mecheri naglašava da se neposjedovanje kulturnog identiteta zbog disfunkcioniranja kultura ne može jednako odnositi na cijelu populaciju i da varijacije ovise o mnogim faktorima (roditeljima, nastavnicima ... i samom pojedincu).

Zaključak knjige posvećen je citatima tekstova Svjetske islamske lige, Kurana i Deklaracije UN o pravima djeteta. Bez obzira na svoje porijeklo i starost svi tekstovi govore o pravima ličnosti, o potrebi uzajamnog poštivanja. Istovremeno, njihov izbor i pomalo patetično citiranje govore o vjekovnoj borbi između razuma i kratkoročnih političkih ciljeva, sukobu proklamiranoga i njegova nepridržavanja. Da nije tako ne bi ih ni trebalo pisati, a kamoli na njih upozoravati.

Bez pretenzija da knjigom polemizira, H.F. Mecheri, analizom problema s kojima se susreću mladi magrepski imigranti odredio je njihov položaj, naglasio težinu tog položaja i izrazio potrebu da se unapređuje. Iako se u svojoj analizi ograničio na odnos arapskih imigranata i francuskih domaćina knjiga možda neće potaknuti na razmišljanje samo ove dvije strane. Unatoč specifičnostima, koje ovdje ne prelaze granice nacionanlog, lako je shvatljivo da cjelokupna imigrantska populacija druge generacije proživljava krizu identiteta.

Jadranka Čačić

Aleksa Milojević
suradnik: Milena Davidović

Ekonomski institut, Banja Luka, 1985.

NAŠA OMLADINA U ZEMLJAMA ZAPADNE EVROPE — DRUGA GENERACIJA MIGRANATA, NJEZIN DRUŠTVENI I EKONOMSKI POLOŽAJ I MOGUĆNOST POVRATKA

Autor analize pokušava naći i razotkriti neke pretpostavke o kojima ovisi pojedinačna odluka migranta (na privremenom radu u inozemstvu) o tome hoće li svoju aktivnost usmjeriti povratku u zemlju porijekla ili će pokušati ostvariti takav društveno-ekonomski položaj koji će mu osigurati trajan ostanak u zemlji rada i boravka.

Milojević je koncipirao analizu u četiri osnovna poglavlja. Prvo poglavlje analizira migracije po opsegu, dinamici i strukturi, predviđa njihovo kretanje u budućnosti te mogućnosti povratka prve generacije migranata.

U analizi opsega, dinamike i strukture inozemnog stanovništva i radnika, uočljive su znatne kvantitativne i kvalitativne promjene. Takve je pomake uvjetovala izmijenjena migracijska politika u zemljama imigracije. Dok Švicarska bilježi smanjenje kako broja inozemnog stanovništva tako i inozemnih radnika, švedsku migraciju karakterizira porast inozemnih radnika uz relativno smanjenje inozemnih stanovnika. U SR Njemačkoj prisutno je suprotno kretanje nego u Švedskoj, tj. povećava se broj stranih radnika (za razdoblje promatranja 1974—1982; 1974=100). Prosječna dužina boravka na radu u inozemstvu jest 11 godina. Usporenost novog zapošljavanja i opredjeljenost radnika na trajno zadržavanje rezultirali su starenjem dobne grupe migranata. Još je jedna posljedica takve politike: povlačenje ostalih članova obitelji u zemlju imigracije (žene i djece).

Sužavanje mogućnosti zapošljavanja, kako u zemlji primitka tako i u zemlji porijekla, postavlja pitanje perspektive i mogućnosti izbora druge generacije migranata o budućnosti. (Predviđanje budućeg kretanja na tržištu rada mora se uvjetno shvatiti, jer kao i svaka prognoza, i ona je pod cijelim nizom kako ekonomskih tako socioloških i političkih utjecaja, koji više ili manje posredno i nepo-

sredno utječu na kretanje promatrane pojave.)

Uzimajući u obzir rast radnosposobnog stanovništva, a smanjenje dinamike otvaranja novih radnih mjesta, predviđa se da će mogućnost zapošljavanja biti otežana i situacija na tržištu rada kritična sve do 1990. Poslije toga trebalo bi, prema očekivanju, doći do popuštanja napetosti.

Takvo stanje na tržištu rada pretpostavlja samo dva rješenja: povratak u zemlju porijekla ili prihvaćanje integracije i asimilacije u zemlji rada. Bez obzira koje će rješenje postati prevladavajuće, i jedna i druga odluka otvara mnoštvo problema i pitanja. Ako se prihvati rješenje o ostanu u zemlji rada, kakav se socijalni, ekonomski i kulturni položaj naših migranata može očekivati? Ako pak prevlada alternativna povrata, kakve su mogućnosti njihova prihvata i osiguranja zaposlenja?

Drugo poglavlje analize razmatra problem druge generacije migranata: njihova osnovna obilježja i izgledi za povratak. Uzme li se u obzir podatak da se svake godine rađa 200.000 strane djece u zemljama primitka i da ih 250.000 na godinu prvi put traži zaposlenje, očito je da se problem druge generacije migranata ne smije zanemariti. Postavlja se pitanje njihova društvenog i ekonomskog položaja, o čemu on ovisi i koliko se na takav položaj može djelovati. Na osnovi različitih istraživanja o socijalno-ekonomskom položaju druge generacije migranata, analiza navodi neke porazne podatke o (ne)uspješnosti školovanja djece migranata. U Francuskoj, primjerice, 20% djece po završetku obveznog školovanja nije znalo čitati, 60% jedva je uspijevalo pročitati tekst, a samo 20% bilo je sposobno nastaviti redovito školovanje. U SR Njemačkoj 25% djece školskog uzrasta uopće ne pohađa nikakvu školu. Od ukupnog broja polaznika obveznog školovanja 60% ne dobiva nikakvu svjedodžbu o završenoj školi i svega 2% nastavlja školovanje. Slične su prilike i u drugim zapadnoevropskim zemljama. Na taj se način postiže, kako to Milojević navodi, da je druga generacija migranata isključivo biološko-radna zamjena svojih roditelja.

Ako su takve prilike u zemljama primitka, opravdano se postavlja pitanje kakvi su izgledi povratka i zaposlenja u Jugoslaviji za drugu generaciju migranata.

Neposredan odgovor možemo dobiti analiziramo li statističke podatke o karakteru nezaposlenosti u zemlji: 55% nezaposlenih mlade je od 25 godina, 78% nezaposlenih prvi put traži zaposlenje, a prosječno vrijeme čekanja na posao jesu tri godine. Autor analize ne tumači te statističke podatke — očito smatra da oni dovoljno govore sami za sebe.

Svakako najveću važnost za procjenu budućih kretanja druge generacije migranata ima njihov vlastiti stav prema životu i položaju u kojem se nalaze.

U trećem poglavlju analize izneseni su rezultati anke provedene među djecom migranata godine 1983, za vrijeme njihova boravka na radnim akcijama u Jugoslaviji.

Pošto su podaci sređeni, ukazala su se tri glavna problema s kojima se djeca migranti susreću i koje smatraju najvažnijima. Ponajprije to je problem diskriminacije stranaca, »borbe protiv stranaca«, »mržnje prema strancima«. Takav stav prema strancima izaziva stanoviti strah i nesigurnost. Dođe li do nezaposlenosti, ovi se mladi opravdano boje da će biti prvi na popisu otpuštenih.

Anketirani su naveli cijeli niz okolnosti koje utječu na njihovu odluku o ostanu ili povratku. Među najpovoljnijim čimonicima za povratak prevladava »nostalgija za rodnim krajem« i mnoštvo različitih navika i običaja koji bi se mogli opisati kao »način života i način druženja među ljudima«. Kao otežavajuće činioce za povratak navode »tešku ekonomsku situaciju u zemlji«, strah od teškoća prilikom uklopavanja u novu sredinu, mišljenje da je školovanje u domovini teže i na kraju veliku nezaposlenost u zemlji.

Privlačne činjenice za odluku o ostanu prije svega su viši životni standard i lakše školovanje.

U analizi se navode tri uvjeta o kojima ovisi odluka o povratku: prije svega određena ušteđevina, osigurano zaposlenje i mogućnost iste zarade kao i u SR Njemačkoj.

Ako bi konačna odluka ovisila o ta tri uvjeta, moglo bi se s većom ili manjom sigurnošću predvidjeti budući tok kreditiranja migranata. Međutim, stvarnost je daleko složenija.

U četvrtom poglavlju analize obrađuju se problemi povratka: integraciju, rotaciju i asimilaciju druge generacije migranata. Otvorena su neka nova i pot-

crtana postojeća pitanja vezana uz probleme druge generacije.

Početna migracijska politika bila je usmjerena prema tržištu rada; društvena pitanja stranih radnika nisu se postavljala. Taj proces otpočeo je tek sedamdesetih godina. Strana migracija uzimala se kao privremena i povratna. Poslije 10 ili 15 godina provedenih na privremenom radu u inozemstvu, postalo je očito da se početna privremenost polako pretvara u izrazito dug ili čak trajan ostanak u zemlji prihvatila. Savezna vlada i vlade pokrajina SR Njemačke pokušale su zakonski definirati stav prema migrantima, jer je postalo očito da vladajuća proklamacija kako SR Njemačka »nije useljenička zemlja« ne može razriješiti narasle probleme. (Općenito gledano, evropske migracije uzimaju se kao radne, a ne useljeničke.) Nasuprot tome uočeno je da se strani radnici ne vraćaju i da se ne kane ubrzo vratiti u zemlju porijekla. Izlaz se pokušao naći u rotaciji ili integraciji stranih radnika. Pooštavanjem različitih zakonskih uvjeta za dobivanje dozvole boravka ili radne dozvole vrši se selekcija na poželjne i nepoželjne. Odozbravanjem radnih i boravišnih dozvola određenom profilu mladih osoba (viših stupnjeva kvalifikacije) vlada SR Njemačke pokušava aktivno kreirati svoju demografsku budućnost.

U otvorenom procesu integracije autor navodi neke interesantne posljedice koje je moguće izazvati diskriminacijskom politikom prema migrantima. Prihvatanjem samo onog dijela omladine migranata koji posjeduje neku kvalifikaciju, odobravanjem dolaska u SR Njemačku samo djeci mlađoj od 16 godina i tretiranjem djece rođene u SR Njemačkoj — Nijemcima, javlja se mogućnost stvaranja podvojenosti unutar samih obitelji. Ako je jedno dijete rođeno u zemlji porijekla a drugo u SR Njemačkoj, iako čine jednu obitelj, zakonski se strogo razlikuju.

Taj i drugi problemi samo su fragmentalno navedeni, jer autor nije ni pokušao (niti mogao) dati odgovor na svaki od njih.

Očito je da je ovo jedna iscrpna analiza položaja u kojem se trenutno nalazi druga generacija migranata. Svaki od naznačenih problema potkrijepljen je statističkim podacima, čime se ne postiže samo vjerodostojnost nego i uvjjerava o težini problema. Autor je u svom na-

stojanju da evidentira stanje druge generacije migranata postavio niz pitanja na koje nije ni pokušavao dati odgovor. Zalazeći u probleme obrazovanja, integracije, asimilacije, zapošljavanja, obitelji, kulture, dvojezičnosti — svugdje je očit dualizam stavova u kojima se nalazi druga generacija migranata. U procjepu između nepostojanja identifikacije s domaćim stanovništvom i, s druge strane, ograničene mogućnosti povratka u zemlju porijekla (bilo zbog ovisnosti o odlukama roditelja ili nemogućnosti dobivanja zaposlenja u zemlji porijekla) u svijesti te omladine niče misao o suvišnosti, nepoželjnosti i beskorisnosti. Može se prigovoriti autoru na nedovoljnoj sistematičnosti pri obradi podataka, koja razbija kontinuitet praćenja problema. Govoreći o problemima obrazovanja, autor se tri puta vraća tom pitanju: prilikom razmatranja obrazovno-kvalifikacijskih obilježja, školovanja i problema dvojezičnosti te zapošljavanja i doškolovanja i marginalnosti kao životne sudbine. Slično je i pri analizi društveno-ekonomskog položaja druge generacije. Time, međutim, nije bitno umanjena vrijednost ove studije, koja potiče na daljnja produbljena istraživanja otvorenog pitanja tzv. druge generacije migranata.

Hermína Potkonjak

Ivan Očak

»JUGOSLAVENSKI EMIGRANTI IZ AMERIKE U SOVJETSKOM SAVEZU« (između dva rata)

»Spektar«, Zagreb, 1985.

Knjiga Ivana Očaka značajno zaokružuje sliku o ulozi naših iseljenika u međunarodnom radničkom pokretu. Kao takva ona je ispunila, doduše samo djelomično, prazninu u dosadašnjem istraživanju društvenog života naših iseljenika u Americi. Očak se, naime, nije temeljitije pozabavio lijevim pokretom naših iseljenika u SAD, koji je bio pretpostavka iseljenju naših radnika i komunista u Sovjetsku Rusiju. Bez obzira na činjenicu što se u svojoj knjizi opredijelio prije svega za istraživanje problema dolaska u Sovjetski Savez i života u njemu na-